Paul Csavdari

Substitutio

Cum influențele grecești au alterat mesajul biblic

Când am citit Geneza 22, povestea lui Avraam și Isaac, fără să mă bazez pe tradiții sau comentarii teologice, am observat o contradicție. Cum să ceară Dumnezeu sacrificiul lui Isaac, fiul promis în Geneza 17:19?

- „Sara îți va naște un fiu... și Eu voi încheia legământul Meu cu el”

Cererea pare să contrazică legământul și încrederea dintre Avraam și Dumnezeu (Gen 18:17-19):

- „Să ascund Eu oare de Avraam ce am să fac?”

După ani de studiu, am ajuns la o concluzie clară: Geneza 22 e o inserție elenistică, inspirată din mituri grecești precum Agamemnon și Ifigenia, introdusă în Septuaginta (LXX, Alexandria, circa 280 î.Hr.).

Scopul? Să legitimeze Moria și Templul post-exilic și să susțină o teologie absentă în Vechiul Testament (VT): „substitutio” – ideea că un animal sau om moare în locul păcătosului, ispășind pedeapsa divină.

Această teologie, dezvoltată de Pavel în Noul Testament (NT), e în conflict cu mesajul lui Isus și al ucenicilor, care văd moartea Mesiei ca o „crimă” nedreaptă, nu ca o jertfă cerută de Dumnezeu.

Vechiul Testament „sec” – fără mituri precum Eden, Potop, Babel sau jertfa lui Isaac – accentuează „curățirea” ritualică, pocăința și responsabilitatea omului în legământ, nu substitutio.

În acest articol, explic ce înseamnă „substitutio”, de ce o consider un non-sens teologic, cum influențele grecești au alterat VT și NT, generând confuzie, și de ce aleg „curățirea” ca fiind fidelă mesajului biblic. Veți înțelege de ce cele două teologii nu pot fi armonizate fără contradicții și cum putem citi Scriptura fără influențele elenistice, pentru a recupera adevărul legământului.

Ce este substitutio și de unde vine?

„Substitutio” presupune că un animal (sau, în creștinism, Isus) moare în locul păcătosului, luând pedeapsa divină. E fundamentul teologiei lui Pavel:

- Romani 5:8: „Pe când eram noi încă păcătoși, Cristos a murit pentru noi.” Isus absoarbe mânia lui Dumnezeu, ca o jertfă planificată.
- 2 Corinteni 5:21: „Pe Cel ce n-a cunoscut păcatul, El L-a făcut păcat pentru noi, ca noi să devenim în El dreptatea lui Dumnezeu.” Isus devine substitut penal.

- Evrei 11:17-19: „Prin credință a adus Avraam jertfă pe Isaac... socotind că Dumnezeu poate să învieze și din morți.” Geneza 22 e modelul: berbecul moare în locul lui Isaac, sugerând jertfa lui Cristos.

Creștinismul conservator (ex. The Gospel Coalition) susține că substitutio e prezentă în jertfele levitice.

- Leviticul 1:4 „Să-și pună mâna pe capul victimei... și va face ispășire” ar implica transfer de vină, iar
- Leviticul 17:11 „sângele face ispășire pentru suflet” ar fi o plată penală.

Dar alți savanți (ex. Jacob Milgrom, TheTorah.com, Brill) clarifică:

- VT e despre curățire ritualică. Termenul „kipper” (ispășire) înseamnă „a curăța” impuritatea, restabilind sfințenia omului sau a Sanctuarului
- Lev 4:20: „Preotul să facă ispășire pentru ei, și li se va ierta păcatul”.
- Leviticul 16:21-22, țapul pentru Azazel îndepărtează păcatele simbolic, fără a muri penal – e eliminare ritualică, nu substitutio.
- Mielul pascal (Exod 12:13: „Sângele vă va servi ca semn”) e un semn de legământ, nu un înlocuitor penal.

De unde vine „substitutio”?

Eu spun că e un import elenistic, orchestrat de redactorii Septuagintei în Alexandria, centrul cultural al lumii grecești (circa 280 î.Hr.). Ei au introdus un „pachet mitologic” în Geneza – Eden, Potop, Babel, jertfa lui Isaac – inspirat din mituri grecești ca Agamemnon și Ifigenia (Euripide, sec. V î.Hr.). În „Ifigenia în Aulis”, Artemis cere sacrificiul fiicei lui Agamemnon pentru o ofensă (uciderea unei căprioare sfinte). Agamemnon acceptă, dar o căprioară o înlocuiește, consacrând un loc sfânt. Geneza 22 urmează un tipar similar: cerere divină (Gen 22:2: „Ia pe fiul tău, pe singurul tău fiu, pe care-l iubești, pe Isaac, și... adu-l ardere de tot”), consimțământ, substituție (berbecul), și consacrare (Moria, legată de Templu – 2 Cron 3:1).

Spre deosebire de Ifigenia, unde cererea are un motiv clar (răzbunare pentru o ofensă), în Geneza 22 e un paradox: cererea contrazice legământul (Gen 17:19: „Voi încheia legământul Meu cu Isaac”) și relația de încredere cu Avraam (Gen 18:17-19).

De ce s-ar „răzgândi” Dumnezeu fără motiv? Acest paradox creează un „sens giratoriu” interpretativ, permițând teologia substitutivă. Unii comentatori (ex. Brill, „The Aqedah and Euripides’s Iphigenia”) admit influențe elenistice în Geneza 22, a cărei dramă emoțională seamănă cu tragediile grecești. Datarea târzie a Genezei (sec. VI-III î.Hr.) plasează redactarea în perioada contactelor culturale post-Alexandru cel Mare. Alexandria a fost centrul filosofiei grecești, unde evreii elenizați au adaptat VT-ul pentru a concura cu mitologia greacă. Termeni ca „hilasterion” (ispășire, folosit în Romani 3:25) din LXX au rezonanțe grecești, reinterpretând jertfele iudaice ca substitutio pentru un public elenizat.

Contextul istoric al Alexandriei e crucial. După cuceririle lui Alexandru (333 î.Hr.), cultura grecească a dominat Orientul Apropiat. Evreii din diaspora, confruntați cu filosofia elenistică, au tradus VT-ul în greacă (LXX), adaptându-l pentru a atrage evreii elenizați și a rivaliza cu miturile grecești. Geneza 22, cu drama sa (Avraam gata să-și sacrifice fiul), seamănă pefect cu tragediile lui Euripide, unde paradoxurile (moartea ca salvare) sunt centrale. Acest „pachet mitologic" a pregătit terenul pentru teologia substitutivă a lui Pavel, care a reinterpretat jertfele VT prin lentila LXX.

De ce resping substitutio? Cinci motive fundamentale

Consider „substitutio" un non-sens teologic, contrar VT-ului „original" și mesajului lui Isus. Iată de ce:

1. **Unicitatea omului face substitutio imposibilă**
   Geneza 1:26-27: „Să facem om după chipul Nostru... Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său." Omul e unic, cu responsabilitate morală, spre deosebire de animale, create „la grămadă" (Gen 1:20-25) fără statut ontologic sau moral să înlocuiască omul. Ezechiel 18:20: „Sufletul care păcătuiește, acela va muri. Fiul nu va purta nelegiuirea tatălui." Ideea că un animal sau om (ex. Isus) poate plăti vina altuia contrazice unicitatea omului. Substitutio anulează responsabilitatea individuală, un non-sens teologic.

2. **Jertfele levitice sunt pentru curățire, nu substitutio**
   În VT, jertfele curăță impuritatea ritualică, restabilind relația cu Dumnezeu, nu înlocuiesc omul penal. Leviticul 4:27-35: „Dacă cineva din popor păcătuiește fără voie... să aducă jertfă... și i se va ierta." „Kipper" înseamnă purificare, nu plată penală (TheTorah.com: „Sacrifices purify, not punish"). În Leviticul 16:21-22, țapul pentru Azazel poartă păcatele în pustiu, simbolic, fără a muri penal – e eliminare, nu substitutio. Leviticul 17:11: „Sângele face ispășire" – curăță altarul, nu plătește vina. Mielul pascal (Exod 12:13: „Sângele vă va servi ca semn") e protecție, nu substitut. Spre deosebire de Geneza 22 (substitutio personală: berbec pentru Isaac), jertfele levitice sunt colective, pentru popor sau Sanctuar.

3. **Pocăința, nu jertfa, e cheia legământului**
   VT accentuează responsabilitatea omului în legământ. Deuteronom 30:19: „Iau astăzi cerul și pământul martori... că ți-am pus înainte viața și moartea... Alege viața, ca să trăiești tu și sămânța ta." Profetii resping jertfele fără pocăință: Osea 6:6: „Milă voiesc, nu jertfă, și cunoștință de Dumnezeu mai mult decât arderi de tot." Isaia 1:11-17: „Ce-Mi trebuie Mie mulțimea jertfelor voastre?... Spălați-vă, curățiți-vă, îndepărtați răutatea faptelor voastre." Miheia 6:6-8: „Cu ce voi întâmpina pe Domnul?... Ți s-a arătat, omule, ce este bine: să faci dreptate, să iubești mila." Ezechiel 18:30-31: „Pocăiți-vă și întoarceți-vă de la toate fărădelegile voastre... Faceți-vă o inimă nouă și un duh nou." Jertfele sunt inutile fără schimbarea inimii, iar omul rămâne responsabil, nu „scăpat" de un animal.

4. **Jertfele umane sunt condamnate**
   VT interzice jertfele umane (Lev 18:21: „Să nu dai pe niciunul din copiii tăi ca să fie adus jertfă lui Moloc"; Ier 7:31: „Au zidit locuri înalte... ca să-și ardă fiii și fiicele în foc, ceea ce n-am poruncit și nici nu Mi-a trecut prin minte"). Geneza 22, cu cererea de a jertfi pe Isaac, e un paradox străin, introdus pentru a justifica substitutio. Fără acest mit, VT-ul nu susține ideea unui Dumnezeu care cere sânge uman, ceea ce face teologia lui Pavel (Isus ca jertfă) incompatibilă cu VT.

5. **Substitutio creează confuzie morală**
   Dacă Isus e jertfă substitutivă (Romani 5:8), vina cade pe Dumnezeu, care cere sânge. Dar Isus blamează liderii ca „arhitecți" ai crimei (Matei 23:34-37: „Ierusalime, care omori pe proroci și ucizi cu pietre pe cei trimiși la tine!"). În Matei 21:33-39 (pilda vierilor), liderii sunt vinovați: „Au pus mâna pe fiul său, l-au scos afară din vie și l-au omorât." Substitutio face condamnarea lor incoerentă: dacă e plan divin, sunt doar executanți, nu vinovați moral.

6. **Substitutio îl face pe Dumnezeu similar cu Moloc**
   Prin „substitutio", Pavel sugerează că Dumnezeu cere sânge uman (**Romani 3:25**: „hilasterion prin sângele Său"), contrar VT (**Ier 7:31**: „așa ceva nu Mi-a trecut prin minte"). Un Dumnezeu care cere sânge seamănă cu Moloc sau Artemis (Ifigenia). „Hilasterion" combină „kapporet" (curățire) cu sensul grecesc (împăcare prin sânge), importând o teologie păgână.

Tensiunea din NT: Substitutio vs. crimă/curățire

NT-ul reflectă un conflict clar între două teologii, imposibil de armonizat fără contradicții:

- **Substitutio** (Pavel): Moartea lui Isus e o jertfă cerută de Dumnezeu. Romani 3:25: „Cristos Isus, pe care Dumnezeu L-a rânduit... o jertfă de ispășire (hilasterion)." 2 Corinteni 5:21: „L-a făcut păcat pentru noi." Evrei 10:10: „Prin jertfirea trupului lui Isus Cristos, o dată pentru totdeauna." Pavel, influențat de LXX și de revelația sa independentă (Gal 1:11-12: „Evanghelia propovăduită de mine nu este de obârșie omenească"), vede moartea ca plan divin substitutiv. Termenul „hilasterion" din LXX, cu rezonanțe grecești, adaptează jertfele iudaice pentru un public elenizat.

- **Crimă** (Isus, ucenici): Isus vede moartea Sa ca o crimă nedreaptă. Marcu 8:31: „Fiul Omului trebuie să pătimească multe, să fie lepădat... și omorât, și după trei zile să învie." În Matei 21:33-39(pilda vierilor), liderii sunt „arhitecți" ai crimei, nu executanți ai unui plan divin. Matei 9:13: „Duceți-vă de învățați ce înseamnă: 'Milă voiesc, iar nu jertfă!'" (citând Osea 6:6). Fapte 2:23(Petru): „Voi L-ați răstignit și L-ați omorât prin mâna celor fărădelege." Fapte 3:13-15: „Ați omorât pe Domnul vieții, pe care Dumnezeu L-a înviat." Învierea e triumful dreptății, nu ispășire penală.

Chiar Ioan 1:29 („Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii!") e ambiguu. Conservatorii văd substitutio, legând de Isaia 53:7 („ca un miel adus la tăiere"). Dar contextul lui Ioan Botezătorul (Matei 3:2: „Pocăiți-vă, căci Împărăția cerurilor este aproape!") sugerează curățire: „ridică" (airō) înseamnă „îndepărtează", ca țapul Azazel (Lev 16:22) sau mielul pascal (Exod 12:13). Redactarea tardivă a Evangheliei după Ioan (circa 90-100 d.Hr.), sub influență elenistică (ex. conceptul de Logos, Ioan 1:1), introduce ambiguitate, favorizând o lectură „substitutio" care susține teologia lui Pavel. Totuși, mesajul lui Ioan Botezătorul e clar: botezul și pocăința curățâ, nu jertfa substitutivă. Evangheliile sinoptice (Matei, Marcu, Luca) și Fapte păstrează mai bine această linie, fiind mai aproape de VT decât Evanghelia după Ioan sau epistolele pauline.

Imposibilitatea armonizării: Mainstream-ul (ex. N.T. Wright) propune o „sinteză”: moartea lui Isus e crimă umană, dar servește planului divin. Dar asta e o „șmecherie filosofică” grecească. Dacă Isus e jertfă substitutivă, liderii (Matei 23:37) nu pot fi condamnați ca vinovați, ci sunt pioni ai planului divin – un non-sens moral. Dacă e crimă, moartea e împotriva voinței divine, contrazicând teologia lui Pavel. Sinteza doar subordonează „crima/curățirea” la „substitutio”, marginalizând mesajul lui Isus și al ucenicilor.

Șmecheria grecească: Paradoxuri care ascund adevărul

Cred că redactorii LXX au introdus un „pachet mitologic” în VT – Eden, Potop, Babel, Geneza 22 – pentru a susține „substitutio”. Geneza 22 e cheia: cererea absurdă (Gen 22:2: „Ia pe fiul tău... și adu-l ardere de tot”) contrazice legământul (Gen 17:19) și relația de încredere cu Avraam (Gen 18:17-19). Spre deosebire de Ifigenia, unde cererea are un motiv clar (răzbunare), în Geneza 22 e un paradox: Dumnezeu se „răzgândește” fără motiv. Acest „sens giratoriu” interpretativ permite reinterpretarea jertfelor VT ca substitutio, străină mesajului „sec” VT-ar al milei și curățirii.

NT-ul e alterat de această influență. Redactat în greacă (sec. I-II d.Hr.) pentru comunități elenizate, domină terminologia „substitutio” (Romani 3:25, Evrei 10:10), datorită influenței LXX și a lui Pavel. Textele despre „curățire” (Matei 9:13, Fapte 2:23) sunt minoritare, dar mai fidele VT-ului. Evreii din diaspora, expuși la tragediile grecești și la filosofia paradoxurilor (moartea ca salvare), au tradus VT-ul în LXX, adaptându-l pentru a rivaliza cu mitologia greacă. Termeni ca „hilasterion” și mituri ca Geneza 22 au reinterpretat jertfele iudaice ca substitutio, creând confuzie.

De ce aleg curățirea și resping sinteza?

Resping „sinteza” pentru că e o manevră filosofică grecească, care subordonează „crima/curățirea” la „substitutio”. Aleg „curățirea” pentru trei motive:

1. Coerență cu VT „original”: Mila și pocăința sunt prioritare (Osea 6:6: „Milă voiesc, nu jertfă”; Isaia 1:16: „Spălați-vă, curățiți-vă”; Ezechiel 18:30-31: „Pocăiți-vă... Faceți-vă o inimă nouă”). Jertfele curăță, nu înlocuiesc penal, păstrând responsabilitatea omului în legământ (Deut 30:19).

2. Fidelitate față de Isus: Isus condamnă liderii ca „arhitecți” ai crimei (Matei 21:39, 23:34-37: „Ierusalime, care omori pe proroci!”). Moartea Sa e o injustiție, învinsă prin înviere (Fapte 3:15: „Ați omorât pe Domnul vieții, pe care Dumnezeu L-a înviat”).

3. Evitarea non-sensurilor: Substitutio implică un Dumnezeu care cere sânge (Romani 5:8), contrar VT (Ier 7:31: „Așa ceva nu Mi-a trecut prin minte”) și unicității omului (Gen 1:26-27). Curățirea păstrează responsabilitatea omului și mila divină.

Cum citim Scriptura fără influențe grecești?

E dificil, dar nu imposibil, să separăm adevărul biblic de influențele elenistice. Iată pașii practici pentru cititori:

1. Identificăm miturile elenistice
   Eden, Potop, Babel și Geneza 22 sunt inserții, absente în VT „sec" (ex. Gen 1, genealogii). Geneza 22, cu paradoxul său (cerere contrară Gen 17:19), e cheia substitutiei. Comparați-o cu Ier 7:31 („nu am poruncit jertfe umane") pentru a vedea contradicția.

2. Prioritizăm textele „curățire"
   În VT: Osea 6:6, Isaia 1:16, Miheia 6:6-8, Ezechiel 18:20, 18:30-31. În NT: Matei 9:13(„Milă voiesc"), Marcu 8:31, Fapte 2:23, 3:15. Acestea reflectă legământul, mila și pocăința, nu jertfa substitutivă.

3. Respingem paradoxurile grecești
   Texte ca Romani 3:25, Evrei 10:10, Ioan 1:29 sunt influențate elenistic. Citiți-le critic, prin lentila sinopticelor (Matei, Marcu, Luca) și a VT „sec". De exemplu, Ioan 1:29(„Mielul lui Dumnezeu") e mai aproape de curățire (Lev 16:22) decât de substitutio, în contextul pocăinței lui Ioan Botezătorul (Matei 3:2).

4. Reconstruim mesajul legământului
   VT și Isus accentuează responsabilitatea omului (Deut 30:19, Ezechiel 18:20) și mila (Osea 6:6, Matei 9:13). Moartea lui Isus e o crimă nedreaptă, nu o jertfă cerută. Învierea (Fapte 3:15) e triumful dreptății, nu ispășirea penală.

5. Citim VT și NT în context iudaic
   Ignorați interpretările elenistice care citesc jertfele VT ca substitutio. De exemplu, Isaia 53:7 („ca un miel") e despre suferința nedreaptă a „slujitorului", nu despre ispășire penală. Sinopticele și Fapte sunt mai aproape de VT decât epistolele lui Pavel.

Impactul influenței grecești asupra creștinismului

Influența elenistică a schimbat traiectoria creștinismului. Teologia lui Pavel, bazată pe LXX și Geneza 22, a dominat datorită redactării NT în greacă și a comunităților elenizate (sec. I-II d.Hr.). „Substitutio" a devenit dogma centrală, reinterpretând jertfele VT (ex. Lev 17:11) ca plată penală și marginalizând mesajul lui Isus și al ucenicilor. Evanghelia după Ioan, scrisă tardiv (circa 90-100 d.Hr.), introduce concepte elenistice (ex. Logos, Ioan 1:1) și ambiguități ca Ioan 1:29, care permit o lectură substitutivă. Filosofia grecească, prin „cornul cel mic" (Daniel 8:12), a transformat un Dumnezeu al milei (Osea 6:6) într-unul care cere sânge (Romani 5:8). Această „șmecherie" a creat un canon VT+NT care ascunde adevărul, dar textele „curățire" (Matei 9:13, Fapte 2:23) păstrează mesajul autentic.

Impactul e profund: creștinismul mainstream citește VT și NT prin lentila „substitutio", pierzând accentul pe pocăință și legământ. De exemplu, jertfele levitice sunt văzute ca prefigurări ale lui Isus, ignorând funcția lor de curățire ritualică. Mesajul lui Isus (Matei 9:13) și al profeților (Osea 6:6) e redus la un acompaniament al teologiei pauline. Totuși, adevărul poate fi recuperat prin focus pe „curățire" și responsabilitatea omului.

Concluzie: Adevărul legământului

Cred că „substitutio”, susținută de mituri ca Geneza 22, e un import elenistic care creează non-sensuri: anulează responsabilitatea omului, contrazice mila VT (Ier 7:31) și face condamnarea liderilor incoerentă (Matei 23:37). VT „original” și mesajul lui Isus accentuează curățirea, pocăința și legământul, fără jertfe substitutive. NT-ul, alterat de redactarea grecească, e dominat de „substitutio”, dar textele „curățire” (Matei 9:13, Fapte 2:23) păstrează adevărul. Aleg „curățirea” pentru că e coerentă, morală și fidelă. „Cornul cel mic” (Daniel 8:12) a ascuns adevărul, dar îl putem recupera citind Scriptura prin mila, dreptatea și responsabilitatea legământului.